

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У ТВОРЧОСТІ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ

І. І. Стеф'юк (Олещук)

Снятинський літературно-меморіальний музей Марка Черемшини

За формулюванням Василя Стефаніка, з душі Івана Семанюка (Марка Черемшини) «виходило два коридори» – його громадська та літературно-лірична іпостасі, які не перетиналися. Проте у руслі трактування означеної нами теми – «Українська національна ідея у творчості Марка Черемшини» – простежується виразний взаємозв'язок із громадсько-політичним осердям світогляду Івана Семанюка, доктора права, адвоката та громадського діяча. Адже значною мірою його власні бачення націєтворення лягли в основу змалювання образу державного лідера.

Мета нашого дослідження – з'ясувати, як корелювалися письменницька та громадсько-політична іпостасі Івана Семанюка (Марка Черемшини) та проаналізувати, які з окреслених письменником націєтворчих акцентів перегукуються із сьогоденням.

Актуальність роботи полягає в тому, що хронотопна панорама тексту Марка Черемшини чи не вперше розглядається крізь призму націєцентричних векторів. Окрім того, в умовах російсько-української війни особливої актуальності набуває не так дослідження, як предмет зображення – тобто сама художня та мемуарна спадщина Марка Черемшини, адже історія знову повторюється. Окремо характеризуються дві праці Марка Черемшини, які з ідеологічних причин або були заборонені до друку взагалі (казка-бیلیця «Райська птиця»), або публікувалися з фрагментами і не розглядалися серед його повноцінних творів («Йордан»).

Варто підкреслити, що на порозі 150-літнього ювілею Марка Черемшини дослідження маловідомих граней його творчості ще раз увиразнює потребу повторного, повнішого прочитання творчої спадщини Марка Черемшини.

Теоретико-методологічною основою цього дослідження стали здобутки українського літературознавства – знані праці І. Франка, О. Засенка, Б. Мельничука, Р. Піхманця, С. Хороба, О. Слоньовської, Р. Чопика та багатьох інших авторитетних дослідників.

*У процесі дослідження ми послуговувалися таким **методологічним інструментарієм**: культурно-історичний, міфологічний, біографічний, герменевтичний метод, застосовували також окремі постулати методу екзистенційної інтерпретації тексту.*

Ключові слова: людина і війна, Марко Черемшина, українське національне питання, заборонені твори, Йван Семанюк, галицька доба адвокатів.

Збірка «Село вигибає», котра за своїм емотивно-смісловим навантаженням позиціонується як кульмінаційна у творчому доробку Марка Черемшини, відображає насправді перелом у свідомості індивіда, мирної людини, яка змушена співіснувати з війною і змінюватися в ній.

Вплив війни на суспільну свідомість розкривається у кількох площинах, одна з них – переоцінка раніше усталених принципів. Саме під смертоносною загрозою війни гостріше постає питання патріотизму і цінування рідної країни. У другому періоді творчості Марка Черемшини (воєнні роки та раннє післявоєннє) чи не вперше зображене національне питання, хоч і не прописане на рівні всього сюжету конкретних творів. Війна консолідує патріотичні почуття людини і об'єднує громаду, налякану колективною небезпекою, саме за ознакою національності. Війна консолідує усі захисні організми суспільного мислення аж до того, що людина починає відстоювати межі власної державної ідентичності і готова відвойовувати їх («за тоту Україну»).

Якщо говорити про ідеологічну канву, то в часи Першої світової війни відбулася серйозна підміна понять і патріотизм пропагувався із загальноімперських позицій, котрі не мали нічого спільного з власне українськими. Ідея «спільної вітчизни», за яку закликають гинути представників абсолютно різних народів, послідовно обстоювалася ідеологами ініціаторів війни. Так, у праці В. Шолохова «Розробка кадетами національного питання в часи Першої світової війни» читаємо установку для кадетів: «Інородці, які йдуть у бій, повинні знати, що вони ідуть на захист спільної вітчизни, яка для них не чужа, а свій дім, в якому є місце для вільного життя і розвитку їхньої народності. Населення окраїн, над якими нависла небезпека ворожого нашестя, повинно почувати себе нерозривною живою частинкою державного організму, зв'язаного з його центром своїми насущними живими інтересами» [18, с. 35].

З огляду на це зростає значення літератури (для нас – передусім української), яка національну ідею подає з позицій самостійності країни та її інтересів, а не з позицій приналежності до великого інтернаціонального державного механізму, в якому лише відведене місце для кожної з націй, але про їх самобутність (а отже – повноцінність) не йдеться. Марко Черемшина подає національну ідею саме через призму просвітництва, утвердження патріотичної свідомості через культуру, суспільну роботу тощо.

Постать Марка Черемшини як громадського діяча на сьогодні мало вивчена (праці М. Гуїванюка, М. Юрійчука), як і його національна позиція. Дослідження у цьому напрямку зробили науковці Д. Донцов,

А. Крушельницький, Р. Піхманець. По суті, у радянський період ідеологічні акценти дослідження творчості Марка Черемшини ретельно коригувалися, а тому у світлі сучасного сприйняття вони трактуються неоднозначно.

Існують дві площини життєво-творчої канви Марка Черемшини, повноцінне висвітлення яких ще стоїть у переліку малодосліджених: філософська та національна (громадянська). Філософський аспект не досліджувався ґрунтовно з огляду на те, що Марко Черемшина не визнавав філософії. Але був несвідомим (у значенні неусвідомленим) філософом. Інший же первень його творчої спадщини – національний – вилучився свідомо з ідеологічних міркувань. Тим більше, що національні мотиви в новелістиці Марка Черемшини простежуються рідко, переважно на рівні підтексту. Проте замовчування власне національного в творчості Марка Черемшини на сучасному етапі вважаємо недоцільним.

Образ духовного провідника, просвітника, який є одним із головних у повоєнних творах «Туга», «Писанки» багато в чому автобіографічний, оскільки письменник сам багато займався просвітницькою та громадською роботою і мав своє бачення засад відродження українського суспільства. Почасти таким лідером виступає також проукраїнський священник (новела «На Купала, на Івана»), котрий у проповіді закликає громаду єднатися навколо національних інтересів.

Образ самої України метафорично зобразив письменник у одному з ранніх (фактично перших) творів – казці-билиці «Райска птиця». «Райска Птиця» була заборонена в радянські часи. Ця казка вперше опублікована у львівському журналі «Дзвінок» (1897, №11, с.161-163). Її планували включити у ювілейне видання творів Марка Черемшини (Київ: Дніпро, 1974). Три провідні черемшинознавці, які працювали над двотомником – Олекса Мишанич, Олексій Засенко і Федір Погребенник після ідеологічного тиску практично на стадії верстки змушені були прибрати «Райску Птицю» з видання. Про це чітко пише Олекса Мишанич у статті «Покутська трійця» в наукових зацікавленнях Федора Погребенника» [10].

Про причину заборони красномовно свідчить навіть фабула казки: два мисливці (один зі Сходу, другий з Заходу) – Гад та Мід – хочуть вполювати Райску Птицю, а її землі та й дітей поділити між собою. «Але два таки напосілись на її жите. Були се єї сусіди. Один мешкав від заходу, а другий від сходу. Любови між ними ніякої не було, бо й ніяково їм любитись було. У кожного иньша вдача тай тільки. Сей, що від заходу, лагідний та як мід солодкий. Кожного поратує, кожному у пригоді стане. За те й любили его всі і прозивали его Медом. Не такий був другий сусід. Палкий, зависний самолюб – весь світ бажав би пожерти. Всякий споглядав на него, мов на несамовитого. Звідси й прозивали его Гадиною». Особлива сила Райскої Птиці – в її дітях, які життя за неї готові

віддати і попри всі заборони щебечуть своєю мовою. У нас не виникає жодних сумнівів, чому саме цей твір викликав на себе практично увесь вогонь ідеологічних заборон.

Новелі «Йордан» пощастило дещо більше – її зарахували до фрагментів. Хоча у листі до М.Зерова Марко Черемшина чітко пише про те, що це – завершена новела. Вперше вона надрукована в станіславському журналі «Пролом», 1919, № 1, с.15-17. Згодом – «в календарі «Бистриця, Станіслав, 1923» (цитуємо з вищезгаданого листа). В ІЛ, ф.ХІІ, зберігається чорновий автограф оповідання (№114, 4 аркуші) під назвою «Бабин Йордан». І один з головних героїв новели – російський солдат, котрий приходять в хату вимореної голодом баби, грабує і вбиває її. Потрачувати двояко (не конкретизуючи, який саме солдат) без «перекроювання» авторського тексту – не вийде, бо солдат звертається російською мовою: «Давай кушать, ба'шка» [14]. Таким чином, саме мовний маркер стає тут змістотворчим – адже саме за мовою стає зрозуміла національна приналежність окупанта чи принаймні те, за яку імперію він воює. А що це не дружня селу імперія і тим більше не визволителі – про це промовисто свідчить поведінка солдата.

Якщо говорити про художню прозу Марка Черемшини як метатекст, то саме збірка «Село вигибає» найвиразніше показує розуміння суспільством рідності й рідного, яке ототожнюється з природним та національним. Семантично з означенням «рідний», «свій» співвідносні топонімічні межі дому, села, Гуцулії, ще ширше – України. Причому останній концепт зображується як мрія, земля обітована, це образ з проєкцією на майбутнє. Натомість війна у новелістиці Марка Черемшини – чорна стихія, яка здатна зруйнувати усі перераховані вище рівні рідності. Власне, наближення, а відтак розгортання війни розвивається поступово: спочатку вона наближається до краю: «розступилися *гори* на два табори», згодом за ходом війська спостерігають з-за огорожі (меж господи), ще пізніше ворог заходить у дім («Поменник»), а згодом ідуть прямі людські жертви, і зворотнє розгортання дії до глобалізації: індивідуальний травматизм, руйнування родин, вигибання села, «Гуцулія вимерла». У художньому хронотопі динаміка війни розгортається у двох площинах: руйнування природної цілісності та майнових ресурсів (гори, ліси) та майнових ресурсів людини (дім), наступний рівень – поступове нівелювання соціальних інституцій (як в релігійному, так і громадсько-політичному плані).

Роман Піхманець слушно зазначає, що війна в новелістиці Марка Черемшини розглядається як чорна пора [8]. У гуцульській фразеології існує збірне поняття «чорна година» на позначення важких часів, лихоліття. Саме війна вважається найбільшим виявом лихоліття, і в новелі «Зрадник» читаємо, що у віщуваннях та віруваннях ця пора називається чорною. Ще інше формулювання-віщування війни, що наближається –

«смучя (дідча, чортова. – Авт.) година: «Вижу, що надходить смучя година, але чути не чую, хоть з гармати стрілейте» [14, с. 141].

Страх під впливом війни саме за національні цінності з'являється у героїв Марка Черемшини значно пізніше, ніж страх за втрату життя чи страх втрати майна. Неоднозначним є і розуміння концепту «ворог». У Романа Піхманця читаємо таке тлумачення концепту «москаль»: «Москаль у Марка Черемшини, як і в його літературного побратима Василя Стефаника, – це не тільки і, може, навіть не стільки росіянин, «кучмар» (донський козак), скільки приневолений обставинами воєнного часу взяти в руки зброю українець з потойбіч Збруча» [8, с. 124].

Постаті Йвана Семанюка – громадського діяча – та Марка Черемшини – письменника тісно пов'язані і взаємозумовлюють одна одну. В новелістиці Марка Черемшини та і в його мемуаристиці немає декларативного і багатослівного патріотизму. Образ України як землі обітованої, до якої свідоме українство ще має прийти, голосно промовляє до нас зі сторінок новели «Туга»: «А яка, питаю, буде тота Україна? А він схопився у стременах срібних та й каже: «Всі гори-долини та й полонини, як земля вширшки, як небо ввишки»» [14, с. 78]. Звичайно, це не єдина новела, в якій письменник спонукає читача замислитися над національним питанням. Та «Туга», на наш погляд, найяскравіше і найточніше показує специфіку образу України в творчості Черемшини: Україна ще лише в мріях, вона буде насправді. То мрія, до якої йде січовик, то край, який він збирається вибороти.

Марко Черемшина не пише про любов до України, бо й України у повноцінному розумінні держави як єдності ще немає. Та він сам невтомно бореться за неї, а не тільки пасивно сподівається. У новелі «На Купала, на Івана» автор голосом священника закликає народ до єдності. Так, у неділю панотець «...що преясну службу править, що красно говорить:

– Дивітси, – каже, – люди: сонечко пражить землю та й випражує з неї ягідку й рожу, а з тебе, хлопе, не годно випражити навіть вужевки [перевесло з верби, міцна мотузка. – І.С.]. Але не тоту вужевку, що ліси й дараби в'яже, але тоту вужевку, що усіх хлопів у один нарід в'яже.

– Най же цес нарід каїться, най свою Україну шанує!

– Най хлоп хлопа тримається, най свою віру держить.

– Най молиться за всіх Іванів, що за цю землю зі світа пішли.

Нарід їсть панотцеві слова і росте високо» [14, с. 228].

Образ інтелігентного очільника громади – то і є його ідеал правителя. Мудрість і освіченість є головними критеріями для вибору політичного лідера, – переконує Марко Черемшина на сторінках новел. Таким мудрим очільником виступає і Николай Сівчук з недописаної драми «Несамовиті», що головним чинником розвитку суспільства вважав про-

світницьку діяльність. Саме таким є й образ панотця, який спочатку дає людям знання, а вже тоді закликає до дії.

Несвідоме суспільство так і залишиться сірою масою. Сам Черемшина також велику увагу приділяв питанням просвіти, він замислювався над українським національним питанням і прийшов до висновку, що єдність, згуртованість і освіченість – то три складники, які зміцнять українське суспільство і полегшать йому шлях до політичної самостійності.

Що стосується власне авторського осмислення української національної ідеї, то дослідник М. Гуйванюк дуже добре схарактеризував позицію Марка Черемшини стосовно питань державності: у сприйнятті і осмисленні цього письменником «... національна ідея виступала як ідеальний образ буття нації, як спосіб її самовдосконалення» [4, с. 10]. Письменник показує суспільство у процесі визрівання, адже на початках горянин не замислюється над країною чи її політичною долею, натомість він дбає про особисте майно, оскільки землю вважає головним багатством.

Вочевидь, саме війна змінила таке трактування цінностей, оскільки до людини прийшло усвідомлення тривкості і тимчасовості особистого майна та його залежності від стану справ у країні. Лише в перших оповіданнях збірки «Село вигибає» концепт ворог-неприятель є абстракцією, далі він чимраз зримише осідає у свідомості індивіда і стає одним із важелів формування національного усвідомлення. Історик Н. Барановська у праці «Вплив Першої світової війни на зростання української національної свідомості та революційні процеси в Україні» також розглядає воєнний досвід суспільства як каталізатор активізації і формування його національної ідеї і важливий рушій для появи елементів національної державної політики та українського суспільного будівництва і становлення.

У свою чергу, Я. Грицак оцінює Першу світову війну як фактор оновлення, модернізації, бо вона «...сильно заактивізувала українське національне питання і спричинилася до зростання української національної свідомості» [3, с. 103]. Образ України як примарної мрії зображено і в новелі «Писанки»: маленькій дівчинці навіть добре не зрозуміло, що таке Україна, дитина лише знає, що за Україну вбили її батька та ув'язнили матір:

- « – Та за що, хло', єї катують?
- За це саме, за що дедю убили.
- Варє?
- Кажут, шо адіт, за тоту Україну.
- Ото їх у горлі давит!» [14, с. 217].

Так патріот, націоналіст стає мучеником. Дитина не може зрозуміти, що таке Україна, та здогадується, що то щось дуже цінне для її тата, раз він за неї помер. А тому приносить матері перед Великоднем писан-

ки, аби хоч трохи розрадити її від того, що немає України: «...мерехтіли усміхнені писаночки із кошелика доньки Паладюкової й на кримінальному мурі зоряними пальчиками виписували Паладюкову Україну...» [14, с. 217]. Така, на перший погляд, наївна дитяча «заміна України» писанками є насправді глибоко символічною: для дитини поняття рідного і природного збігаються. Вона приносить яйце як символ роду, відродження, ніби подаючи знак, що Україна таки буде і народиться з усвідомлення національного через етнічне. Цей прометеївський образ дитини є одним з найдраматичніших дитячих образів у новелістиці Марка Черемшини. Цікавим для дослідження є також мотив національного воскресіння крізь призму християнського: дитина несе вістку у знаковий для християнського світу день, отже і її поява, і всі подальші дії є символічними.

Чи не першим у новій літературі ідею воскресіння України проголосив Микола Костомаров («Книги биття українського народу», 1846), і у ХХ столітті ця тема стала досить популярною і в поезії, і в прозі. Саме Великдень як свято відродження весни, світла і добра постає ключовим моментом, до якого намагаються спонукати національно-духовні провідники («Кінчім жалобу» Б. Лепкого, «Великоднє» О. Стефановича, «Час воскресіння» С. Яричевського та ін.). Вважаємо, що новела «Писанки» Марка Черемшини з центральною темою провісництва воскресіння національної ідеї по праву зараховується до переліку творів вищевказаної тематики.

Образ України в новелістиці Марка Черемшини справді потрібно вибирувати з поодиноких вкраплень, він не говорив багато про неї, але багато робив для її майбутнього. В. Дорошенко першим у літературознавстві зробив акцент на тому, що в центрі новел «Верховина», «Писанки» – розгублена українська свідомість на тлі багатонаціональної або й безнаціональної воєнної дійсності. Науковець застерігає читача від буквального прочитання текстів Марка Черемшини на рівні сюжетів: «Друга тема цих оповідань – це положення української людности за польського режиму, винятої з-під усякого права й виставленої на повну самоволлю найблизчої до неї влади та місцевих представників пануючого народу («Верховина», «Писанки»). У цих оповіданнях Черемшина стає на загальнонаціональному ґрунті й має на оці не інтереси тої чи тої верстви села, а інтереси українського села взагалі у витворених війною міжнаціональних відносинах. Перед нами уже не поет народного крою, а поет загальнонародний, трибун нації» [5, с. 83].

Герої вперто йдуть через град перешкод до України, хоча вони не впевнені, що колись її побачать. Лідером суспільства стає просвітянин, молодий і повний сил. Так побіжно змальований у творах, але його присутність відчувається при кожному прочитанні. Частково риси суспіль-

ного провідника Марко Черемшина змальовував з себе, й тоді новелістика ставала для нього щоденником.

Ті ж активні представники свого суспільства, які справді займалися просвітою і намагалися допомогти громаді у формуванні національних і суспільно-історичних поглядів, у якийсь момент розчаровувалися у своїй діяльності, особливо після того, як громада дозволяла забрати свого провідника і чинити над ним несправедливий суд, тоді односпрямованість жертвовного служіння громаді поставала особливо очевидно (новела «Писанки»): «Таким цапам треба України? Смоли їм у горло, ше й обухом у голову! Ти сироти за него жінку та й діти, а він з тебе кров хоче пити. То нарид? То гаде сорокате!» [14, с. 215].

На нашу думку, причиною такої малої віддачі за подвижництво стало те, що просвітяни першої половини ХХ століття на прикарпатських землях стали першопрохідцями, вони принесли цілком нову, а тому на початках якщо не ворожу, до не до кінця зрозумілу ідею, і тому цілком ясно, чому люди не готові були іти на жертви.

Окрім того, існувало певне стереотипізоване ставлення до освіти як такої (згадаймо, в новелі «Хіба даруймо воду» господар радіє каліцтву сина, бо то є гарантією того, що дитину не заберуть до школи). Шкільництво прирівнювалося на початках до рекрутчини: з хати забирають робочі руки, а сам процес освіти осмислювався селянами як примусове і зайве для них джерело витрат.

Тому проголошені священником, учителем національні постулати, які мали би базуватися на знаннях історії, не зустріли на початках належного відклику і самим ініціаторам у певний момент здалося, що така діяльність не має сенсу. Цим можна мотивувати злість і образу героя новели «Писанки». Згодом громада уже намагається заступитися за свого лідера (зокрема, за арештованого священника), проте спроби виявляються безсилими (новела «На Купала, на Івана»). Людям не пояснюють, чому отця за проповіді арештували, а селянина за вбивство – ні.

Марко Черемшина не подає єдиної тематичної лінії щодо зображення української національної ідеї, однак вона проходить крізь усю його творчість. Можливо, це зумовлене тим, що у своїй громадсько-політичній діяльності Й. Семанюк виявляв максимальну уважність та інтерес саме до суспільної перспективи.

Він намагався вибудувати оптимальну модель розвитку конкретного суспільства і послідовно утверджував свої погляди і в дипломатичній, і в просвітницькій іпостасях. Хоча, на жаль, як і його герої, Черемшина не завжди був почутий своїм суспільством, хоча до роботи ставився з максимальною самовідданістю. Йван Семанюк виступав як просвітянин перед робітниками залізниці, пилорам та солеварень. За своїми політичними переконаннями найбільше довіряв Українській радикальній партії

(УРП) саме через її діяльність, спрямовану на захист української національної ідеї.

Зі спогадів Н. Семанюк та В. Косташука знаємо, що Йван Семанюк розгортав у Снятині активну громадську діяльність, взяв участь у національно-визвольній революції 1918 року. М. Гуйванюк пише про це так: «Саме тоді, коли стрімкий розвиток політичних подій в Австро-Угорщині вимагав від західноукраїнської еліти прийняття невідкладних рішень, він стає головою Снятинської повітової УНРади. Завдяки його активній національній позиції нова влада повіту прийняла негайні заходи для українізації адміністративних органів і системи освіти. Впроваджувалася українська мова як урядова для всіх державних і громадських властей повіту. Було розпочато українізацію освіти. Зокрема, у школах Снятинщини припинилося викладання польської та німецької мов. Замінено німецькі вивіски з назвами вулиць на українські. Та невдовзі розпочалася окупація Снятинщини румунськими військами, яка тривала від травня по серпень 1919 р., й Марку Черемшині, як легітимному представнику української влади, доводилося вести переговори з окупантами, захищаючи інтереси місцевого українського населення». Йван Семанюк активно співпрацює з «Просвітою», НТШ, іншими національними організаціями.

У 1919 році, після того, як румунські війська захопили Північну Буковину і частину Галичини, Йван Семанюк виконував обов'язки бургомістра м. Снятина, бо попередній бургомістр Семен Зінкевич перебував на лікуванні. Та невдовзі до Снятина повертається польська влада, а з нею і колишній бургомістр Немчевський. Причому бургомістра пропольської орієнтації призначили румунські урядовці, а це наводить на думку, що обидві політичні сили перебували в попередній змові. Дружина письменника Н. Семанюк згадує: «...25 травня румунський комендант Турлеску призначив Немчевського бургомістром Снятина. Церемонія була проведена таким чином, щоб гостро образити Черемшину» [16, с. 87]. Зі зверхністю румунської влади Марко Черемшина стикався неодноразово.

Погляди на українську державність Марко Черемшина виклав у доповіді, текст якої віднайти не вдалося, існує лише згадка про неї в книзі «Товариство «Взаїмна поміч українського вчительства». Там читаємо: «Відбулися членські сходина, получені з научними рефератами, лекціями, вечорницями. З виголошених на цей час численних відчитів, були декотрі з них дійсно великої й актуальної вартости, н.пр. [...] т. Семанюка Йвана: «Про початки вкраїнської держави й нації, її культури й назви цього часу».

Марко Черемшина як письменник не робить національний компонент декларативним чи таким, який вимагає полеміки, натомість у від-

читах і публічних виступах Йван Семанюк як громадсько-політичний діяч обстоює українське національне питання чітко і послідовно.

Історик Ярослав Грицак, який аналізує витoki українського націоналізму в праці «Хто такі українці і чого вони хочуть» висловлює припущення: «...українці так багато дискутують про українську націю тому, що в Україні порушено принцип націоналізму» [2, с. 10]. Це стосується, зокрема, і періоду, відтвореного Марком Черемшиною (кін. ХІХ-поч. ХХ ст.), адже країна, яка перебуває на роздоріжжі власної державності, а фактично – під владою відразу кількох завойовників, виносить національне питання не в площину впевненої самопрезентації на геополітичній карті, а в площину боротьби за самостійність. З огляду на це стає зрозуміло, чому концепт «Україна» у творчості Марка Черемшини репрезентується як мрія, установка на майбутнє. Персонаж доволі віддалено розмірковує, «...яка буде тота Україна» (новела «Туга») і не до кінця вірить, що її варто чекати і можна вибороти самостійно.

Разом з тим активна частина громади (січові стрільці, просвітяни, повстанці) незалежність розглядають як головну цінність, вони впевнені в її здобутті. На нашу думку, саме тому існував такий серйозний розкол між переважною більшістю сільської громади прикарпатського села та його просвітницько-ідейними натхненниками: населення замало знало про необхідність націотворення, а отже, не було готовим до жертв у цьому напрямку.

Натомість лідери-провідники сенс патріотизму бачили саме в активній жертвовності. Особлива роль творчості Марка Черемшини полягає в тому, що у своїх творах письменник омріяним і апріорі найкращим очільником громади бачить місцевого інтелектуала прометеївського типу, який сенсом своєї діяльності бачить не так власну самоосвіту, як розвиток того суспільства, яке він представляє.

Народні вчителі, просвітяни у творчості Марка Черемшини не ігнорують духовно-ціннісні орієнтири суспільства, поважають етнографічно-ментальний компонент і водночас пропонують нові знання як шлях до політичної самостійності країни загалом.

Проте обґрунтованості націоналістичної боротьби, важливості української незалежності від жодного з лідерів не звучить, що наштовхує нас на думку про те, що Марко Черемшина вказав на головну причину безперспективності просвітницько-націоналістичного руху на місцях: населення недостатньо мотивували і не надавали йому належної аргументації переваг нової пропонованої ідеї.

Знаємо також, що Йван Семанюк схвально ставився до діяльності «Молодої України», ідейним очільником якої був І.Франко і притримувався такого ж, як і послідовники «Молодої України», погляду на процеси державотворення. Звісно, текст вищезгаданого відчиту пролив би світло на ті теоретичні положення, на які спирався Марко Черемшина як

громадсько-політичний діяч. Та, на жаль, текст цієї доповіді також залишається невідомим для черемшинознавства.

Як слушно зазначає М. Гуйванюк, творче мовчання Черемшини було просто замовчаним етапом його життя. І пояснювалося «мовчан-ня», яке синонімічно прирівнювалося до бездіяльності, надмірною адвокатою, тобто суто професійною завантаженістю. Насправді це не так, бо письменник у цей період не мовчав, просто тимчасово змінив трибу-ну, період між двома збірками не був періодом мовчання: «А то ж була його активна співпраця з Радикальною партією, січовим рухом, «Просві-тою», НТШ, участь у революційних подіях 1918 р. на Покутті. А ще Мар-ко Черемшина був щирим українським патріотом, активним поширю-вачем національної ідеї у середовищі українського селянства. Але така громадська діяльність була непоєднуваною з радянськими кліше пись-менника пролетарського типу. Також не вписувалися в радянські ідеоло-гічні шори творчі взаємини письменника з деякими проскрибованими в ті часи діячами українського національного руху: М. Грушевським, Д. Донцовим, В. Дорошенком, А. Крушельницьким, С. Горуком та ін.» [4, с. 45]. Саме ідеологічний тиск щодо створення біографії та літератур-но-критичних праць про Марка Черемшину зіграв тут свою роль – наці-ональний компонент з життєво-творчого шляху письменника вилучено в повному обсязі.

Українська культура ХХ століття характеризується визначальністю ідеологічного чинника. А це означає, що, вкладаючи життєпис і творчу спадщину письменника в якийсь канон, мимоволі приходили до непов-ного, а то й викривленого бачення ролі того чи того культурного діяча в історії. Такий підхід до трактування творчості є суб'єктивним, а тому на певному історичному етапі підлягає перегляду.

Ще А. Крушельницький визначальною рисою всіх періодів творчос-ті Марка Черемшини назвав «...вдумчивість у настрої людської душі».

Звісно, що свідомість людини в період війни – то переламана сві-домість. Свідченням цього є й проза Марка Черемшини, де подано розріз суспільної свідомості крізь призму індивідуальної, і «Щоденник», який сам є сукупністю протиріч і одночасно підставою для домислів тих, хто хоче підтасувати факти і «поставити» письменника на ту чи ту політич-ну позицію (бо представлено факти жорстокої поведінки обох політич-них режимів). Окрім того, фрагментарний характер змісту «Щоденника» не дає повних уявлень про міркування Марка Черемшини стосовно пере-бігу воєнних подій і комплексне прочитання можливе лише при зіста-влення (за вектором зображення) художньої та мемуарної спадщини ав-тора.

«Щоденник» – то лише чернетка до авторського трактування того-часних подій та об'єктивна фіксація. Досліджуване нами листування ро-зставляє все на свої місця і представляє Черемшину перш за все україн-

ським патріотом, який у найскладніший політичний час шукав виходу з ситуації, організовував громадські рухи, вів дипломатичні переговори і з уважністю літописця фіксував кожен спалах воєнних дій у краї. Переконані, що буквальный підхід до тлумачення літературних текстів тут застосований бути не може, бо йдеться про справді глибоку, багатоаспектну прозу. Що стосується мемуаристики – вона виступає фактографічним джерелом, проте маємо підстави припускати, що відомий нам «Щоденник» Марка Черемшини зберігся не повністю, і ми маємо справу з фрагментом. При комплексному дослідженні творчого доробку Марка Черемшини ми прийшли до висновку, що і новелістика письменника, і його мемуарна спадщина, і громадська діяльність виразно свідчать про те, що Марко Черемшина чітко ставив національне питання у найважчий історичний час: кінець ХІХ – початок ХХ століття, коли України як такої не було на політичній мапі світу, бо вона була розтягнена між двома імперіями.

Власне, й у своїй громадсько-політичній, і в літературній діяльності Йван Семанюк (Марко Черемшина) проголошував лише те, у що твердо вірив сам. Національна ідея як бажана суспільна перспектива була його особистим великим сподіванням. Дослідник громадсько-політичної діяльності Марка Черемшини Микола Гуйванюк робить висновок: «До останніх своїх днів письменник жив надією, що українці все ж таки дочекаються державності, яскравим прикладом чого є одна з його останніх публічних промов, виголошена в Снятині 14 лютого 1926 року з нагоди вшанування одного з фундаторів українського національного руху на Покутті Василя Равлюка. Тут наголошено: «Зломив ворог освіти підвалини, здвигнені працівниками нашими, порубав, поневолив, вистріляв їх і вивішав, і настало далі лихоліття» і висловлено далі побажання «...щоб той леміш і чересло [...] зорало народну ниву, і щоб на тій ниві [...] праця зійшла і буйно заколосилася».

Саме освіту й активну роль патріотичної інтелігенції письменник вважав засадничими в будівництві української державності. Тому образи вчителів-просвітників у новелістиці й ранній драматургії Марка Черемшини мають національно-патріотичне прочитання, адже письменник наділяє їх вирішальними для громади ролями. Інша справа – що громада у більшості випадків не готова чути своїх вчителів.

Література

1. Голомб Л. Новела «Туга» Марка Черемшини в контексті творів стрілецької тематики / Лідія Голомб // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття: зб. наук. праць; [упоряд. С. Хороб]; МО і науки України, Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 399–405.

2. Грицак Я. Хто такі українці і чого вони хочуть // Критика. – Липень-серпень, число 7-8 (165-166), – К., 2011, – С. 10-15.
3. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886) / Ярослав Грицак. – Київ: Критика, 2006. – 935 с.
4. Гуйванюк М. Р. Марко Черемшина: невідоме й призабуте. Наукові розвідки, републікації. Документи / Микола Романович Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – 108 с.
5. Дорошенко В. Творчість Марка Черемшини / Володимир Дорошенко // Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте. Наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – С. 82–85.
6. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. На підставі споминів і документів. – Львів, 1926. – ч.1. – 432 с
7. Марко Черемшина у спогадах, документах і матеріалах / авт.-упоряд. Р.Кіреєва, П.Кіреєв, І.Стеф'юк. – Чернівці: Друк Арт, 2014. – 416 с.
8. Піхманець Р. Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича: [монографія] / Роман Піхманець. – К.: Темпора, 2012. – 580 с.
9. «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття: збірник наукових праць. – Івано-Франківськ, 2006. – 494 с.
10. «Покутська трійця» й літературний процес в Україні кінця ХІХ-початку ХХ століть (до 130-річчя від дня народження Василя Стефаника і Леся Мартовича). Матеріали наукової конференції. Дрогобич, 14-15 травня 2001 року. – 426 с.
11. Слоновьська О.В. Слід невловимого Протея: (міф України в літературі української діаспори 20-х – 50-х років ХХ століття): [монографія] / Ольга Слоновьська; наук. ред. М. М. Ільницький. – Вид. 2-ге. – Івано-Франківськ: Плай; Коломия: Вік, 2007. – 684, [2] с.
12. Франко І. З остатніх десятиліть ХІХ в. / Іван Франко // Франко І. Збір. тв.: у 50 т. Т. 41: Літературно-критичні праці (1890–1910) / [редкол.: М.Д. Бернштейн, Г.Д. Вервес та ін.; ред. тому П.Й. Колесник; упорядкув. та комент. В.І. Кречотня, Т.Г. Третяченко]. – К.: Наук.думка, 1984. – С. 471–529.
13. Хороб С. Проза Марка Черемшини: текст, контекст, метатекст / Степан Хороб // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття: зб. наук. праць / [упоряд. С. Хороб]; МО і науки України, Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника). – Івано-Франківськ, 2006. – С. 238–249.
14. Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику; Ранні твори; Переклади; Літературно-критичні виступи; Спогади; Автобіографія; Листи / Марко Черемшина / [вступ. ст., упорядкув. й

- прим. О.В. Мишанича; ред. тому В.М. Русанівський]. – К.: Наук. думка, 1987. – 448 с.
15. Черемшина Марко. Щоденник (листопад 1914 – січень 1915 / Упоряд. Федунь М.Р. – Івано-Франківськ: Обласний ІППО – Снятин: Прут Принт, 2005. – 36 с.
16. Черемшина-Семанюк Н.В. Спогади про Марка Черемшину / Наталія Василівна Черемшина-Семанюк. – Львів, 1958. – 224 с.
17. Чопик Р. Переступний вік: Українське письменство на зламі ХІХ – ХХ ст. – Львів- Івано-Франківськ, 1998.
18. Шолохов В. Розробка кадетами національного питання в часи Першої світової війни. – К., 1999. – 156 с.

UKRAINIAN NATIONAL IDEA IN THE WORKS OF MARKO CHEREMSHYNA

I. I. Stefyuk (Oleshuk)

Snyatinsky Literary and Memorial Museum of Mark Cheremshina

According to Vasyl Stefanyk, from the soul of Ivan Semanyuk (Marko Cheremshyna) "two corridors came out" – his public and literary and lyrical hypostases, which did not intersect. However, in the course of the interpretation of the topic we have defined – "Ukrainian national idea in the work of Marko Cheremshyna" – a clear relationship can be traced with the socio-political heart of the worldview of Ivan Semanyuk, doctor of law, lawyer and public figure. After all, to a large extent, his own visions of nation-building formed the basis of painting the image of the state leader.

The purpose of our research is to find out how the writerly and socio-political hypostases of Yvan Semanyuk (Marko Cheremshyna) were correlated and to analyze which of the nation-building accents outlined by the writer resonate with the present.

The relevance of the work lies in the fact that the chronotopic panorama of Marko Cheremshyna's text is considered for the first time through the prism of nation-centric vectors. In addition, in the conditions of the Russian-Ukrainian war, the research is not so much the subject of the image – i.e. the artistic and memoir heritage of Marko Cheremshyna itself – because history repeats itself again. Two works by Marko Cheremshyna are separately characterized, which for ideological reasons were either banned from publication at all (the fairy tale "Bird of Paradise"), or were published with fragments and were not considered among his full-fledged works ("Jordan").

Keywords: *man and war, Marko Cheremshyna, the Ukrainian national question, banned works, Yvan Semanyuk, the Galician era of lawyers.*